

Тюнене Къабарты-Малкъарда Дагъыстан Республиканы кюнлери башлангандыла

Шабат кюн, 11 февраль, 2017 жыл • №23 (20194)

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

МАГЪАНАЛЫ УШАКЪ

Къабарты-Малкъарны Башчысы Юрий Коков Дагъыстан Республиканы оноучусу Рамазан Абдулатипов бла тубешгенди

Тюнене КъМР-ни Правительствосуну юйюнде **Юрий Коков** Дагъыстан Республиканы Къабарты-Малкъарда кюнлери ачылгъанлары бла байламлы Нальчикге келген **Рамазан Абдулатипов** бла тубешгенди. Ушакъны кезиунде эки жанлы культура эмда башха байламлыкъланы андан ары кючлендире барыуну, инвестиция проектлени бирге тамамлауну, къоркъуусулукъну жалчытууну эмда республикалга магъаналы болгъан башха ишле бардырыуну

амаллары сюзюлгендиле. - Къабарты-Малкъарда Дагъыстанны кюнлерин ачыу эки регионну арасында байламлыкъла бийик даражада болгъанларына шагъатлыкъ этеди, бирге ишлеуно андан ары кючлендире барыуну, инвестиция проектлени бирге тамамлауну, къоркъуусулукъну жалчытууну эмда республикалга магъаналы болгъан башха ишле бардырыуну

Рамазан Абдулатипов а Къабарты-Малкъар бла Дагъыстанны ёмюрлени теренинден келген шухлукъ, тарых тамыра байламлы этгенлерин айырып айтхан-

ды. Ма ала эки жанлы хал-не заманда да уллу магъаланы айныу атламларында наны тухтандыла, дегенди.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

АЧЫЛЫ

Бирликни, шуёхлукъну, бир ниетлиликни байрамы

Байрым кюн Нальчикде Къырал Музыка театрда Къабарты-Малкъарда Дагъыстанны кюнлери байрам халда ачылгъандыла. Аны чеклеринде къуралгъан кёрмючге бла концертте къараргъа Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **Юрий Коков**, Дагъыстан Республиканы Башчысы **Рамазан Абдулатипов**, КъМР-ни Парламентини Председатели **Татьяна Егорова**, республиканы Башчысыны администрациясыны таматасы **Мухамед Кодзоков**, Парламентни бла Правительствону, министерстволаны бла ведомстволаны къуллукъчулары, жамауат организацияланы келечилери эм башхала келгендиле.

Мекамны фойесинде «Республика Дагестан» деген кёрмюч къуралгъанды. Жыйылгъанла бек алгъа Рамазан Абдулатипов жазгъан китаплагъа эс бургъандыла. Аланы араларында Дагъыстанны политика эм экономика бolumуну юсюнден хапарлагъан изданияла, Расул Гамзатовха, Михаил Лермонтовха, Юсуп Хаппалаевге жоралангъан чыгъармала адамланы сейирлерин къозгъагъандыла. Быйыл а Рамазан Гаджимурадович Къулииланы Къайсынын 100-жыллыгына аталгъан китап чыгъаргъанды. Ол хар келгенге да аламат саугъача берилгенди.

Кёрмючде, андан сора да, кюншу регионну къол усталары ишлеген омакъ затла да сыйлы жерлерин алгъан эдиле. Дагъыстанны халкъ чыгъармачылыкъны художество арасыны келечилери къабарты-малкъар къарачуна жарыкъ экспозицияларын саугъа этгендиле. Анда кубачи эм гончаты ювелир искусство чыгъармаланы, агъачда темир бла этилген унцукул оюуланы, балхар эм сулветкен къошулгъаны, кюмюш бичакъланы бла къамаланы эм кюйюзлени бла кийизлени кёрюрге онг болгъанды. Устала

мастер-классла да бардыргъандыла.

Ызы бла жыйылгъанла залгъа киргендиле. Анда къонакъла «Мой Дагестан» деген художестволу-театр постановкаларын кёрюзгендиле. Ол башланырдан алгъа сахнагъа эки республиканы да таматалары **Юрий Коков** бла **Рамазан Абдулатипов** чыгып, къарындаш байламлыкъланы, келишулюкню бла айныуну жолларыны юсюнден айтхандыла.

- Бизге бир бирибизни маданияты бла жуугууракъ танышырга онг чыкыгъанды, - дегенди сёзюнде КъМР-ни Башчысы **Юрий Коков**. - Бусагъатдагы кыйын заманда быллай тубешиуле къарындаш байламлыкъланы, шуёхлукъну кючлерге, Россейни халкъларын бирикдире себеплик этедиле.

Коков Россей кючлю болса, аны субъектлери да анга кёре боллукъдула, деп белгилегенди. «Бююнлюкде Дагъыстан, дегенди ол, - не жаны бла да тутхучу болгъан регионладанды, бир-бир кёрюмдологе кёре уа, ол ал сатырлада окъунады. Кюншу регионну жетишимлерине, аны халкълары келишулюкню, бирликде жашагъанларына битеу жюрегимден къуунама. Аны алайлыгына ала халкъларыны бийик ниет кючлерини хайырындан жетгендиле. Анда республиканы бусагъатдагы Башчысыны юлюшю уллуду. Рамазан Гаджимурадович адамланы жашауларын иги жанына торлендире эс бургъан тийишли политиканы бардырады».

Ахыры 2-чи бетдеди.

Къабарты-Малкъар Республиканы къырал саугъалары бла саугъалауну юсюнден Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны **УКАЗЫ**

Къабарты-Малкъар Республиканы бла Дагъыстан Республиканы араларында культура байламлыкъланы айнытугъа бла кючлендире уллу кыйын салгъанлары кюн сыйлы атла атаргъа

«Къабарты-Малкъар Республиканы сыйлы артисти»

Рамазанова Ариадна Андрониковнага - «Дагъыстанны «Лезгинка» академиялы сыйлы тепсеу ансамбли» къырал бюджет учрежденияны балетини артисткасына

Уцумаев Адиль Байдуллаевичге - вокалистге,

«Къабарты-Малкъар Республиканы культурасыны сыйлы къуллукъчусу»

Магомедов Джамбулат Мусаевичге - «Дагъыстанны «Лезгинка» академиялы сыйлы тепсеу ансамбли» къырал бюджет учрежденияны директоруна.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **Ю. КОКОВ**
Нальчик шахар,
2017 жыл 9 февраль, №17-УГ

В.В.Бликанованы бла К.Ю.Мезованы Къабарты-Малкъар Республиканы Жамауат палатасыны членлерине салыуну къабыл кёрюуну юсюнден Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысыны **УКАЗЫ**

«Къабарты-Малкъар Республиканы Жамауат палатасыны юсюнден» Къабарты-Малкъар Республиканы Законна тийишлиликде **бегим этеме:**

1. Бу адамланы Къабарты-Малкъар Республиканы Жамауат палатасыны членлерине салыуну къабыл кёрюрге:

Бликанова В.В. - Къабарты-Малкъар Республиканы Конституция судюно отставкадагы судьясы
Мезова К.Ю. - «Нальч» альпинист клуб» Къабарты-Малкъар республикалы жамауат организацияны председатели.

2. Бу Указ анга къол салынган кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы **Ю. КОКОВ**
Нальчик шахар,
2017 жыл 8 февраль, №15-УГ

Бирликни, шүөхлукьну, бир ниетлиликни байрамы

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеи.

КЪМР-ни Башчысы 2000-жыллык юбилейин белгилеген Дербентни тарых мағаналыгынын, тамашалыгынын да чертип айтханды. Алай Дагыстанны бек уллу байлыгы уа – аны халкларыды, дегенди.

Жылдан-жылгга бизни экономика байламлыкларыбыз кючлене барадыла, маданият жаны бла да келишип ишлейбиз. Бусагьатда бизни республикада беш мингден артык дагыстанлы жашайды, «Дагыстан» маданият ара ишин же тишимли бардырады. Ала барысы да Къабарты-Малкъарны айныуна тийишли ююшлерин къошадыла.

Мындан арысында да къарындаш байламлыклары кючлей барлыкьбыз. Ол жаны бла бизге шарт юлгю уа Расул Гамзатовну, Алим Кешоковну эм Къулийланы Къайсынны шүөхлукьларыды. Бизни къадарыбызны бирчалыгы, бир мурад да бирлеширеди. Ахырында республикабызны Башчысы Дагыстанны битеу халкларына Къабарты – Малкъарны адамларыны атындан мамырлыкь бла айныу тежегенди.

Рамазан Абдулатипов да эки регионну араларында байламлыклары кючлей барыуу дурус кюргенин энчи чертгенлей турганды сезонде. «Биз бир этносубуз, арабыз бек жуукьду. Кавказ – ол маданиятлары арасыды. Нальчик мени сойген шахарымды, сизникиле да жайда Каспий тенгизге кеп санда келедиле. Бизни эшиклерибиз къабарты-малкъарлыгга не заманда да ачыкъды. Сизге кесибизни ёз юйюбюзгеча атланганбыз», - дегенди Рамазан Гаджимурадович.

Ол, Валерий Коковну, Арсен Каноконву да иги таныганын, алагга хурмети уллу болганын чертип, бусагьатда Башчы

Юрий Коковну ахшы ишлери ючюнд да чексиз намыс этгенин айтханды. «Юрий Александрович республиканы бек иги оючуларындан бириди», - дегенди Абдулатипов.

Ызы бла Шимал-Кавказ регионланы Россей бла байламлыклары юсюндөн селешгенди, Владимир Путин салган борчланы толтуруу жаны бла къалай ишле тамамланганларыны юсюндөн да хабарлагьанды. Не заманда да бизни баш борчубуз – гражданды жашау болумлары игилендириуду, деп да къошханды ол.

Россейни Жигити Магомед Нурбагандов: «Ишлегиз, къарындаш!» - деп осуят этгенди. Ол жорукьну бузмайыкь, Ата журтубузгга хайыр келтирейик, къарындашлыкьны кючлейик, бизни халкларыбыз, къырал башчыбыз да айтхылыкьдыла,

- дегенди Рамазан Абдулатипов.

Ызы бла эки республиканы таматарлары да бир бирлерине эзде къаллыкь сауьгала алагга бергендиле. Ол кезиуде залдагьыла алагга къызыу къарсла бла ыразылыкьларын билдиргенлей тургандыла.

Андан сора сахна артистлеге берилгенди. Эм алгга жыйылгьанлары аллына Дагыстанны «Лезгинка» тепсеу къырал академиялы сыйлы ансамбли чыкъгьанды. «Дербентские врата», «Российская судьба Дербента», «Воинская доблесть», «Дагестанская рапсодия дружбы народов» деген композицияла уа къарачулагга Дагыстанны бурунгулу эм бусагьатдагы тарыхыны юсюндөн хабарлагьандыла.

Поэтикалы композицияда уа биз Низами, Сулейман Стальский, Йырчы Казак, Абуталиф Гафуров, Махмуд из Кахаб-Ро

со, Алим Кешоков, Къулийланы Къайсын, Расул Гамзатов эм Александр Пушкинни сыфатларында къоншу республиканы театрларыны артистлерин кюргениз. Ала шайырланы тизгинлерин да окугьандыла.

«Журавли» деген жыргга уа жыйылгьанла ёрге туруп тынгылагьандыла. Дагыстан филармонияны солисткасы Рамина Магомедова, халкыла аралы конкурслары лауреаты Сафи Султанова, жырчы Магомедрасул Рабаданов эм башха артистлеге да къарачу жылы тюбегенди. Кавказ халклары тепсеулерини «Молодость Дагестана» хореография ансамбли «Кавказская сюитаны» кюргюзгенден сора артистле ёмюрлюк шүөхлукьга аталган «Россия-Кавказ» деген жырчы айтхандыла. Концерт баргьаны къадар уллу экранда Дагыстанны айбат табиьгаты бла жери кюргюзтолгенлей тургьаны къарачуланы келлерин бютюн жарыкь этгени да хакьды.

Ахырында сахнагга Къабарты-Малкъарны Башчысы Юрий Коков бла республиканы культура министри Мухадин Кумахов чыгьып, къонакьгга келген артистлени къауумун сауьгалагьандыла. «Лезгинка» тепсеу къырал академиялы сыйлы ансамблин таматасы Джамбулат Магомедова «Къабарты-Малкъар Республиканы культураны сыйлы ишчиси» деген ат аталгьанды, сагьынылган тепсеу къауумдан Ариадна Рамазановагга, солист-вокалист Адиль Уцумаевге уа «Къабарты-Малкъарны сыйлы артисти» деген ат берилгенди.

ЖАНГУРАЛЛАНЫ Нажабат.
Суратланы **ХОЛАЛАНЫ**
Марзият алгьанды.

ТЁГЕРЕК СТОЛ

Кавказ халклары энчиликлери бизни барыбызны да жуукьлашдыругга, байыкьландыругга ахшы себепдиле

Дагыстанны бизни республикада конлерини чеклеринде понене Къабарты-Малкъар къырал университетде «Шимал Кавказны жаш тёлосонно Россейча кеп миллетли эм культураны къаралда жери: болуму, торлениуле эмда айныгьуну онглары» деген темагга «тёгерек стол» къуралгьанды. Анга Къабарты-Малкъарны бла Дагыстанны башчылары Юрий Коков бла Рамазан Абдулатипов да къатышхандыла.

Студентлени, устазланы эмда къонакьланы алгьышлай, Юрий Александрович сезонген тема бюгонлюкде артыкъда мағаналы болгьанын чертгенди. Ол а къыралда, битеу дунияда да халла бла байламлыды. «Ол торленип баргьанын барыбыз да керебиз, ол санда миллетлени араларында болумла да алышынгьандыла. Бир жанындан, къыралланы араларында экономика, культура байламлыкьла къураладыла. Алай башха жанындан а, миллет энчиликлени сакьлауу сылтауу бла халклары араларында кюрюп болмауун ниетлери жайыладыла. Быллай болумлада уа бизни халклары араларында байламлыкьланы жалчытуу артыкъда мағаналыдыла», - дегенди.

Россей кеп миллетли къыралды, этносланы араларында келишюлюккю сакьлауьга не заманда да артыкъда уллу эс бурулгьанды, ол санда Шимал Кавказда. Алай шендую технологияла, асламлы информация органыла, социальный сетелье айныгьан кезиуде башхаланы кюрюп болмауун ниетлерин, бир бирге къажалуукьгга чакьыруланы жайгьан тынч болгьанды, ала уа ёсюп келген тёлону акьылларына сингедиле. «Жаш адамларыбыз экстремизмин, миллетчиликни алларында къарысуздула. Адеп-къылыкь төреле бузулгьанлары, культура осалгга кетгени къыралны миллет къоркъуусузлугьуна, келир кюннге уллу къоркъуу саладыла», - дегенди республиканы Башчысы.

Бу болумда уа, Юрий Коков айтханыча, ёсюп келген тёлону юйретиге энчи эс бурулгга, къырал, социал, жамауат институтла биригип, бу ишни бизни ата-бабаларыбызны ариу төрелерине танып бардырыгга борчлу болгьанларын чертгенди. «РФ-ни Президенти Владимир Путин айтханыча, терроризм билимсиликни хатасындан жайылады. Билим беруу халкыны культураны сакьлауьга онг бередиде, ол къыралыбызны къоркъуусузлугьуну мурдоруду», - деп чертгенди.

Ызы бла Рамазан Абдулатипов селешгенди. Ол философия илмуланы докторуду, профессорду, естестволу илмуланы академиясыны академигиди, кеп жылланы Тажикистанда Россейни посолу болуп тургьанды. Аны жаш адамлары аллында сезю да лекциягга ушагьанды. Рамазан Гаджимурадович бек алгга эки регионну да халкларына, энчи уа жаш адамлагга, тертерк тюбеше тургга кереклисин чертгенди. «Республиканы оючулары бирге дайым да жолугьабыз, алай жаш тёлосонно араларында байламлыкьла къурау андан да мағаналыдыла», - дегенди.

Ол кесини сезюнде культура радикал ниетледен, келишюлюккелден, кюрюп болмауукулудан дарман болгьанын чертгенди. Ол акьыл этгенича, кавказ халкыла бир суперэтностула, жаланда миллетлени хар бирини да кесини энчиликлери бардыла. «Къарап кюрюгюз, тыш сыфатыбыз бла ушагьанча, адет-төрелерибиз, жырларыбыз, тепсеулерибиз, адеп-къылыкь жорукьларыбыз да бирдиле. Кавказда кеп халкыла жашайдыла, энчиликлерибиз, бир бирге къажау этмей, бир бирирге керекдиле», - деп белгилегенди.

Динле аралы байламлыкьланы юслеринден айта, Рамазан Гаджимурадович къауьгаланы мурдору билимсилик болгьанын чертгенди. Болумну тозетир ючюнд а Дагыстанда хар эзде да төрели культураны аралары, миллетлени шүөхлукьларыны юйери, тепсеулени, кийимлени лабораториялары ачылгьандыла. Ол а жаш адамлагга кез

къарамларын кенгертирге болушады.

- Мен Дагыстанны Башчысына салынганда, республикада төрели исламны бла сектланы келечилерини араларында граждандуруш бара эди. Мен а хар ийманмы, шейхи, ол санда салафит къауумдан да, чакьырып, хар бири бла да селешгенме. Арта барысын да бирге тюбешдиргенме, динни мурдору, Аллаха табынууну жорукьлары бир эселе, келишюлюк нек жокьду деп, аланы арасында ушакь бардыргьанма. Дагыстанда динни сылтауьга алып, къауьга бардырыгга бир торлю сылтау болмагьанын, жаланда дин къулукьчула келерини сейирлери ючюнд кюрегешленерин белгилегенме. Къуранда уа бир биригиз бла жаланда иги жумушла этип эришигиз деп айтылгьанын эсгергенме алагга, - деп чертгенди эмда мамырлыкьгга, келишюлюкге сакь болургга чакьыргьанды.

Ызы бла студентле анги соруула бергендиле. Жаш адамла аны дипломат болуп ишлеген жылларыны юсюндөн соргьандыла, илмула, политикада сынауу Дагыстанча кеп миллетли регионга башчылыкь этерге

болушамыды деп соргьандыла, дагьыла «Каспий» жаш тёлу форум андан ары бардырылгьын бла къаллыгьын да билерге суйгендиле. Алагга жууапла бере, Рамазан Абдулатипов адам сайлагьан ишин, ата журтун сюерге борчлу болгьанын, сынауу, билими не уллу эсе да, хар конден да жаны затла билерге итинерге кереклисин айтханды. Жаш тёлу форум а төрелиге бурулгьун билдиргенди.

«Тёгерек стол» а къыралны жаш тёлосюне келишюлюкге, бир бирини ангылауьга, терроризмге бла экстремизмге къажау тургга чакьырууну проектин къабыр кюрюу бла бошалгьанды.

Тюбешу сауьгасыз болмагьанды. Рамазан Абдулатиповн КЪМКЪУ-гга «Биз Россейни халкыбыз. Кеп миллетли Дагыстан» деген китап жыйымдыкьны бергенди. Анда уа республикада жашагьан битеу халкларыны төрели культураны, кийимлерини, фольклорларыны юслеринден толу шартла бардыла.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

КЕЛИШИМ

Байламлыкъланы игилендирип, уллу жетишимлеге жетерге

Документ эки регионну да араларында парламент ишни кючлерге, шүөхлүк байламлыкъланы игилендирирге себеплик этериги белгиленеди. Аны чеклеринде федерал законланы проектлери бирге сюзюлюкдюле, методика материалла бла алышынырыкдыла, семинарла, конференцияла бардырыллыкдыла. Келишимни кьабыл кёрюрю аллында уа кьонакьагла Нальчикде эмда Парламентни мякмында экскурсияла кьуралгандыла.

Кенгешни ача, Татьяна Егорова Дагыстанны халкьы кесини бай культура-сы, тарыхы, адабияты, битеудуния искуствогьа кьошумчулугуу бла белгили болгьанын чертгенди. «Расул Гамзатов, кубачи кьол устала, табасаран кюйюзле, Россейде бек эрттеги Дербент сахар - ала бла кьуру сиз угьай, битеу кьырал да ёхтемленеди. Бу келишим а бизни халкьланы араларында узакь ёнорледе тохташхан байламлыкълары андан да бек кючлерикди», - дегенди.

Спикер эки республиканы да табийгь-

Кьабарты-Малкьарда Дагыстанны кюнлерини чеклеринде тюнене республиканы Парламентинде эки регионну да законла чыгарыучу органларыны араларында бирге ишлеуно юсюнден келишим кьабыл кёрюлгенди. Анга КьМР-ни Парламентини спикери Татьяна Егорова бла Дагыстанны Халкь Жыйылыууну таматасыны экинчиси Сайгидахмед Ахмедов кьол салгьандыла.

кьабыл кёрю», - деп кьошханды.

Сайгидахмед Ахмедов а, биринчиден, кьонакьабайлыкь ючюн ыспас этгенди, ол бизни республиканы халкьларын Кьулийланы Кьайсын, Расул Гамзатов, Алим Кешоков бирикдиргенлерин четгенди. «Башха тюрлю болур онг да жокьду. Бизни адет-тёрелерибиз, тарыхыбыз да бирдиле», - дегенди ол.

Ол Дагыстанда КьМР-ни айныуна, экономикада, социал сферада жетишимлеге энчи эс бурулгьанын да айтханды. «Терек бахчачылыкь, эл мюлкде интенсив технологияланы сингдириу жаны бла сизге жетген жокьду. Мен республикабызда бу вопротслагьа жууаплыма да, сизни сынаугууз бла шагьырейме», - дегенди.

Республиканы биринчи президенти Валерий Кокловну да эсгергенди. «Ол Кьабарты-Малкьаргьа кьыйын заманда башчылыкь этгенди. Шёндою оноучуну да сынауу уллуду. Биз бу келишимни чеклеринде хайырлы

ат энчиликлери аланы битеу дунягьа белгили этгенлерин да айтханды: «Каспий, Чирик кёл, Элбрус - аланы билмеген адам болмаз. Алай эки республикада да кёп миллетлени келечилери бир бирни ангылап, жарашуулукьда жашагьанлары бизни андан да бек жууукьлашдырады», - деп кьошханды.

Ызы бла Татьяна Борисовна КьМР-ни Парламентини фракцияларыны эмда комитетлерини таматалары бла шагь-

ырей этгенди эмда законла чыгарыучу органны юсюнден кьысха шартланы билдиргенди. Ол депутатланы 17 проценти тиширыула болгьанлары, халкь айыргьан келечилени арасында жаш адамланы да саны кёбейгенди белгилегенди.

Келишимни юсюнден айта, спикер бюгонча кьыйын кезиуде кьыралны ичинде байламлыкъланы кючлеуно магьаналылыгьын чертгенди. «Алай

Россейни халкьлары кьыралгьа кьыйын, сынауу кезиудеде бирге билгендиле», - дегенди ол.

Бу документ а жер-жерли самоуправлянияны вопротслары, культураны, саурукь сакьлауу, башха сфераланы халларын игилендириу жаны бла законланы хазырларгьа себеплик этерикди. «Аны баш борчу - законланы кьачествосун кётюрюу эмда аланы кьысха заманны ичинде

законла жарашдырып, халкьлары-бизны кьолайлыкьларын, ырахатлы жашауларын жалчытырбыз деп ышанама», - дегенди.

Ызы бла Татьяна Егорова бла Сайгидахмед Ахмедов келишимге кьол салгьандыла. Тюбешунуно ахырында ала журналистлени сорууларына жууапла бергендиле.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Правительство

Налогладан тюшген фйадагьа кьошулгьанды

КьМР-ни Правительствосуну Председатели Мусукланы Алий республиканы бюджетлерини фйадаларын жалчытуу, финанслагьа, бюджет эмда налогла жыйуу низам кьалай сакьлангьанына контроль этиу жаны бла правительстволу комиссияны жыйылууну бардыргьанды.

КьМР-ни Финансла министерствосуну бёлюмюно таматасы, комиссияны жууаплы секретары Чеченланы Вячеслав тышындагьы организацияланы жыйырма филиалындан республиканы бирикдирилген бюджетине 2017 жылны 1 январьна дери 1,6 миллиард сом тюшгени билдиргенди. Ол а 2015 жылны ол кезиуден эсе 47 процентге асламды. Налогла телеучюлени онючюсюндөн ахча 578 миллион сомгьа кёп тюшгенди. Анда «Русгидро», «Сбербанк», «МРСК Северного Кавказа» компанияланы юлюшлери артыкьда уллуду.

Налог телеучюлени бирикдирилген кьауумларындан тюшген ахчаны ёлчечи 29 миллион сомгьа азайгьанды.

Мында жаланда «Транснефть» компаниядан болгьанды ёсюм. Башха шахарланы филиалларындан организацияланы фйадаларына салынган налогдан 2016 жылда 951 миллион сом, аны аллында жылдан эсе 80 процентге кёп, тюшгенди. Онеки айны ичинде кьурулуш бёлюмден налог фйадала да 15 процентге кёбейгендиле эмда 327 миллион сомгьа жетгендиле.

Былтыр тогуз айны эсеплерине кёре, налогла телеучюлени 36-сына налог ауурлукь 5,8 процентге ёсгенди. Ол жаны бла биз битеу Россейде орта эсепден эсе артка кьалабыз. Анда ол 12,7 процентди. Болсада ёсюм болургьа ушп турады. Аны бла бирге алынган фйадала да 2015 жылдан эсе 32,5 процентге азайгьандыла. 2016 жылда налогла телеучюлени 39-сундан 38 миллион сом жыйылгьанды, налог телеучюлени 21-ден а 54,4 миллион сомгьа кёп тюшгенди.

Болсада налог телеучюлени 16-сы бюджетге ётдюрген ахчаларын 80,1 миллион сомгьа азайтхандыла. Аны

хатасындан а налог телеучюлени битеу кьауумундан да 26,6 миллион сомгьа аз тюшгенди. Эл мюлкден КьМР-ни бирикдирилген бюджетине отчёт кезиуде 264 миллион сом ётдюрюлгенди. Ол а 2015 жылдан эсе 59 миллион сомгьа кёпдү.

Битеу да 2016 жылгьа налогла телеучюлени 25-ден бюджетге 61,7 процентге кёп ахча тюшгенди (кьошакь багьалагьа салынган налог тергелмейди). Налог телеучюлени тогузусуна налог

ауурлукь тогуз айны ичинде 1,01 процентге кёбейтилгенди. Республикалы бюджетден субсидияла алгьан налог телеучюлени 27-сунден жыйылгьан налогланы ёлчечи уа 24 процентге ёсгенди.

Налогладан эмда аладан тышында тюшген фйада 2016 жылда 12,3 миллиард сомгьа жетгенди. Ол а 2015 жылдан эсе 11,2 процентге асламды.

ЮСЮПЛАНЫ Галина.

Фахмуну кючю

Расул Гамзатовха саугъа-лагъан китапларымдан биринде «бизни - бусагъатны поэтлени - бек игиси» деген тизгинни жазганма. Ол кичи къалам къарындашма жаламда уллу хурметни белгисиди, аны керексиз сёз бла алдар умут туйюлдо. Расул Гамзатовну бусагъатда тюз да алай кереме. Озгъан жылда да бу сёзлени кертиликлерин кёржюзтгендиле. Аны уллу фахмусун ангылар ючюн, поэзияны устасы болургъа керек туйюлдо - окъуучула кеслери алларына сезип къойгъандыла ол ышанны.

Ара басмада Расулну назмулары бла орус тилге кёржюлген китаплары чыгъып башлагъан кезиу мени жашаумда къыйын заманга тюшген эди. Алай Гамзатовну чыгъармалары дуния жарыгын кёргенлерине эс бурганлай, къуанганлай турганма. Аны фахмусун ангылагъанымдан сора сейир кёрюне эди ол къалай, къайсы жанына бурулуп айнып барлыгы. Поэт кесини жолун табып, белгиле болгъанындан сора бютюдю суюме аны юсюнден оюмуду, акъылымы айтыргъа.

Кеси бла тюбешгинчиге дерни журналдан биринде назмусун окъугъан эдим. Аны аллай суратлау кючю болгъанды, ол кёржюрген тема алай сейир эди тау халкълагъа ол кезиуде. Аслам авторла риторикагъа берилип, декламациялагъа сёзлени айтып жазгъандыла, тегереклеринде къудурет, тыпыр таш, ата юй бла байламлык дегенча затланы уа бир жанында къойгъанча эдиле.

Гамзатовну къаламы жетишген темаланы кёржюроюно ол заманлы аслам поэтлери инсанлыкгъа къажар туруча кёргендиле. Ол а адабиятчыгъа кечилмеген халатды.

Кёржюрге суймей эдиле ала художник ёз жерини тилин ангыламаса, башхаланы да билалмазлыгын. Ана тилден келеди адам улугъа Ата журтну, от жагъаны жылуу.

Насыбыма, ол жыллада, бусагъатда да поэт жаламда жюрегине багъалы, жууукъ, жамауатха ёмюрледе да керек болгъанлай тургъан затланы юсюнден айтыргъа керекди деп санагъанма. Жаш Гамзатовну тизгинлерин окъуй, алада тыш сыфатны жылтырагъанын угъай, поэтика кёлню, ич сезимни къарыун ангылагъанма. Ол шарт манга хар жаны бла да жууукъду эмда поэзияны юсюнден акъылыма толусунлай келишеди. Гамзатовна бла танышкынчы окъуна аны жазыучу къарындашымча кёргенме.

Жылла оза барадыла. Поэт а кесини бийикликлерине чыгъа, кесини бийик, энчи, жашнагъан фахмусу бла окъуучулары жюреклерин билегенди. Ол фахмуну кючюю. Аз санлы тау халкъны тилинде жазгъан назмучугъа адамла алай табынганларыны тасхасы уа недеди?

Эм алгъа Расул Гамзатовну адамла алай суйгенлерине шайырны чексиз фахмусу себеплик этгенди. Аварлы поэти кылыгында лирикалы къарыу эм акъыл жютюлюк барды. Быллай сейир байламлык аламант эсеплеге келтиредди. Аны поэзиясы акъылгъа, жюрекке кёл береди, ма аны ючюн назмулары хар ким да жаратады.

Ол къыйын жазмай, окъуучусу бла ышангылы ушакъ бардырады, сыфатлары да кючлююле - ол а оюму, сезимни да бирликлерине себеплик этгенлей турады. Поэт асламаны жюреклери-не жууукъ затланы юсюнден

жазады. Ол сепген урлукъ кереклисича ёсюп тирлик береди. Расул шаркъ, тау тёрелени уллу орус поэзияны сынамы бла байлапгъанладанды.

Аны «Журавли» деген айтхылык назмусун алсакъ окъуна. Анга кере къаллай тамаша жыр къралгъанды. Анда поэт жауладан ёз жерлерин къроруулай жан берген Ата журтну унутулмазлыкъ сабийлерини юсюнден хапарлайды. Гамзатовха дерни да аны юсюнден кёлпе жазгъандыла, алай Расул а башха тюрлюрек айталгъанды - кючлюрек, битеу жюрегинден, болмагъанча ачыкъ.

Гамзатовда, аны насыбына, тызлюк, жюрек тазалык чыгъармаларын толтурупдула. Ол поэтке бек къыйламлык аламант эсеплеге келтиредди, ол аны бир затха да алышаллык туйюлдо. Мында усталык жаламда болушлукчуду.

Расулну назмуларында жан тазалык, огъурлу от, жюрексиниу, лиризм асламдыла. Ол жарыкъ, чам, ышарыу халда да жаза биледи. Аны тиширугъа аталгъан назмулары биринде аллай сейир тизгинле бардыла. Къызы минг эр киши сую

есе, аланы араларында Расул Гамзатов да барды, аны жаламда биреулен сую эсе, ол Расул Гамзатовду, аны киши да суймей къыйналып тура эсе уа, Расул Гамзатов таулада жан берип жатады, дейди чыгъармасында поэт. Масхара, ышарыу а бу тизгинлени жарыкъ да, сейир да этедиле.

Кючлюкюно ачыу бла, сёз жютюлюкюно мудахлыкъ бла, оюмлукюну оюн бла келишдире билуде кереме Гамзатовну фахмусун. Ол поэти цикллеринде да - тёртизгинликке эм жазмалада - ачыкъ кёрюнеди. Назмулары биринчи къауумунда биз керти да оюмлукюну, лиризмликни, теренликни, драматизмни эслейбиз, экинчиледе уа, эпиграммаладача, сёз жютюлюкюно эм ышарыуну. Расулну фахмусу бу жаны бек аламантды эмда поэзиясына бир тап келишеди, аны бютюн сейир, кенг этип, азатлык саугъалап.

Дагъыда художникге керек бир магъаналы ышан барды къарындашымда. Ол да неди десегииз, ёз, жууукъ затланы, тыпыр ташны, ананы жырын эм атаны жомагъын

битеу къырал, жамауат бла бирге байлай билгени. Ол аны миллет адамыча этеди, аны бла бирге уа битеу адам улуну инсанчы да, риторика декламациялыкъдан да къутхарады. Ата арбазында битеу дунияны кере билиу хунер дейме мен ол болумгъа.

Расул Гамзатов - ёхтем поэт-гражданинди, къыралны айтхылыкъ жырчысы. Ол окъуучулары суймекликлерин, белгиликни, сый-намысны толусунлай сынагъанды. Ата журтну, аны къурулушчуларын, тишируларын бла жигитлерин, аны сабанларын бла бахчаларын, тауларын бла ёзенлерин, аны ёлюмсюз айбатлыгын жыркъа салгъанды. Уллу поэт адамлагъа, хар ахшы болумгъа уллу суймеклигин, ачыкъ жюрегин саугъалагъанды, жамауат да анга суймеклик бла жууаплагъанды.

Расулну Чегемиме ушагъан аны ташлы жеринде, гитче эл Цаада, Москвада, Парижде, Душанбеде, Ленинградда да кёргенме. Анга къалай жарыкъ тюбегенлерине да кёл керсе шасгъатма.

Жашауну бла жашлыкъны суйген поэтни башы агъаргъанды, алай ол алыкъа тириди, илхам аны нёгериди. Поэтни биз, аны тенглерни, жарыкъ, огъурлу, сабыр, жютю акъыллы адамчыча таныйбыз. Ол ётюрюкюно, жалгъанын кёрюп болмайды. Барыбыз да аны къызыу жюрекли, жарыкъ инсанчыча суюбиз.

Расул! Келчи, кёл жылла мындан алгъа сени Хунзахынгдача, бетибиз бла таула таба бурулайыкъ да, аланы бийикликлерине бла акъылларына къарайыкъ. Керекмейдиле сёзле, антла. Мен бягъызы онбеш жыл мындан алгъадача санга: «Салам алейкум, Расул, бизни - бусагъатны поэтлени - бек игиси!» - дерге суюме.

КЪУЛИЛЛАНЫ Къайсын.
1973 ж.

КЪУЛИЛЛАНЫ Къайсын

Расул Гамзатовха жазылган къагъыт

Тенглерибизге сакъ болургъа Керекбиз - тюзсе, Расул, сен, - Къарап къалабыз къара къаргъа, Тенгибиз - ийнагъыбыз ёлсе.

Шкокланы быргъыларында Жукълап тургъанларында окъла,

Суула жарыкъ баргъанларында, Турдукъ биз, тенг тенгни ийнакълап.

Уянып, шокъ быргъыладан Окъла, сызгъырышып, чыгъгъанда, Жер арый къанлы ыркыладан, Баллиле къан къатыш чакъгъанда,

Къутхаралмадыкъ кёл тенгленни, Къан жугъу башларын къучакълай, Кюллерине кюйген элени Къарагъанында жаралы ай.

Къарда юслерине къапландыкъ Къатыбызда жыгъылгъанланы, Ала кюл болдула, биз

Бардыкъ топла бузгъан жолланы.

Бир терслик болмаса да бизде, Терсе санайбыз кесибизни, Унуталмай ёмюрюбюзде - Жетмей къалгъанын кючюбюзно.

Кюйсюзлюкюно кърурч жели жетип,

Алып кетди кёл уланланы, Къутхаралмадыкъ биз аланы, Бизден кючлю кюч оноу этди!

Заман тюзлени терс этгенде, Тынгылап турдукъ, тилсиз болдукъ,

Аланы жел алып кетгенде, Амалсыз болуп, къарап къалдыкъ!..

Ах, нечи къыйынды сакълагъан Тенгленни, Расул! Алай биз Дайым саулукъ тилей саулагъа.

Ётер бу къысха ёмюрюбюз.

Ах, къалай аздыла тенглерин, Не болса да, сакълай билгенле, Отха тюшгендинде бирлери, Ызындан отха секиргенле!..

Жашайма, алагъа сукъланы, Эште кишиликину ауазын. Тенгин хатадан сакълагъан Болду мени иги устазым!..

Ах, Расул, къыйынды нечи Къара кюн тенгинги къутхаргъан, Окъдан да къоркъмай, аны ючюн, Чынтыты эрле баргъанча, баргъан!

Расул Гамзатовха

Къыш. Тереклеге къар жауа. Мен саусузла юйюнде. Орамланы акъ къар жаба Мени къара кюномде.

Энтта да жаныды ёлюм, Жангызлыкъды нёгерим. Азаплыкъны ачы жели Урады тангнга дерли!..

Москва ны орамларын

Къар жангыдан акъ эте, Мен, къайгъыларымдан арып, Эсим таулагъа кете,

Жатама. Къалкъый башласам, Таула кире тюшюме, Мен Чегемде баргъанча сау, Сукъланмай бир кишиге...

Расул! Энтта да манга Къыйын сагъатым келди. Тюбей келсем да аманнга, Игиге, - энтта да билдим

Мен жангыдан къыйынлыкъгъа Чыдагъанланы кючюн. Къан къатыш жаугъан кибик къар, Къыйырсыз - къыш кече, -

Алай кёрюнгенде, чыдай Билгенлеге сукъландым, «Къууанч келир да, ачудан Къутхарыр!» - деп, сакъладым.

Расул! Къара кюномде Сёзонг манга терк жетди. Уя этди да кёлюмде, Жаныма жарыкъ берди.

Жокъду къууанчтан иги зат, Ол - жарыгъыды тангнга, - Келгендинде аман сагъат, Ангылайбыз биз аны.

«Энтта да бир тишируну Къучакъларма мен!» - деген, «Энтта да жарыкъ чагъырны Бир тартырма мен!» - деген

Тизгинлеринги жангыдан Къатлайма къыйын кюнде, Жалшыкъ келгенча жаныма, Жокъча къарыулу менден,

Къыш кюн саусузла юйюнде Жатмай, мен тауларымда Баргъан кибик жаш кюномде, Хапарсыз аурууладан!

Расул! Тап сёзонг сени Манга таукеллик берди, Акълыгъын тау тёлпелени Кавказымдан келтирди,

Жылтырадыла таулары Тап-таза шауданлары, Шууудайдыла аланы Мен суйген жауунлары,

Тауда танг жангыдан ата, Мол сабанлары кёрдюм, Акъ къарларын жылтырата, Кавказ манга кюч берди.

Энтта биз барырбыз бирге, Къууана тауда тангнга. Сен къууанчны, чагъыр берген Кибик, бересе манга!..

Сабий психологияны терең билген эмда уста суратлагъан назмучу

Не тюрлю жанрда да жазады Вагит Атаев. Таматалага деп аны бир ненча китабы чыккындан. Аладан мени кюлума тышген биринчи назму жыйымдыгыны аты «Эрттен ахшы болсун!» деп алай эди. Дагыстанда поэти китабына алай атаганы, бизде уа Къайсынны «Салам, эрттенлик!» дегени къалай эсе да жуукъ этген эди араны. «Жашау, мен сени сюеме» деген назму, «Адамлыкъ» деген жомакълы, тауруху китапларын ким да суйюп окъуругуна ийнама. Нек десенг, алада айтылган затла, къумукъ халкыны кесича, бизге жуукъдула.

Къумукълу жазычу Вагит Атаев 1934 жылда Эрпели элде тууганды. Бусагъатда Буйнакск (алгын Темирхан-Шура) шахарда жашайды. Школну бошاپ, аскерде къуллукъ этип къайтхандан сора Дагыстанны, Къобанны да эл миолк институтларында окъуганды.

Ызы бла Москвада К.А. Темирязов аты эл миолк академияны педагогика факультетин тауухсанды. 1961 - 2000 жыллада Буйнакск шахарда эл миолк техникумда устаз, методист, окъуу-юйретуи жаны бла директорну экинчиси болуп ишлегенди. 2000 - 2009 жыллада уа Герцен аты Россей къырал педагогика институтну Дагыстанда филиалында директорну экинчиси кыулулгун толтурганды.

Къайда ишлесе да, Вагит жазыу ишин къоймаганды, къумукъ тилде чыккыган «Коммунизмни кюн таягы» газет бла байламлыкны озмегенди. Аны биринчи назмулары, хапарлары «Дагыстанны комсомолчусу» газетде басмалангандыла. Кеп жылланы ичинде «Ленини жолу», «Ел-дос» газетде, «Танчолпан», «Дагыстанны тишируу», «Къыртчыгъа» журналлада чыгадыла.

Айланады сакъ къарай, Анам бёллуун этсин, Кек берю узакъ кетсин...

Неда «Жашымы къууанчы» деген жарык назмучу:

Эрттенликде уянып, Ахмед аякъ бюгеди.
– Не болуп къалды санга? –
Деп, анасы кюледи.

– «Эки» алдым тышюмде! –
Деп, къууанады Ахмед.
– Тохта, «эки» ючюннге
Ким къууанады?! Кет-кет!

Орден не майдал болса,
Бир иш, – дейди анасы.
– Тойюлдо ол да осал, –
Деп, кюледи баласы. –

Ойла кесинг, «экини»
Мен тышюмде алгъанма!
Ол тыш болганын биллип,
Къууанып уянганма.

Аны назмуларындан бир къаууму тюрк халкъланы 2010 жылда чыккыган сабий энциклопедиясына киргенди. Ол жыл окъуна аны «Киштик бла баппу» деген китабы тюрк тилге кечюрюлюп, анда кюн кезон кёргенди. Тамам ол жылда А.-П. Салаватовну атын жюрютген къумукъ музыка-драма театр аны «Къадар» деген пьесасына кере спектакль салганды. Сахна оюнла аны сабий жомакъларына да салынгандыла. «Халаллыкны юсюнден жомакъ», «Эринчек къоянчыкны юсюнден жомакъ» деген постановкага сабийле суйюп къарайдыла.

Вагит Атаевни назмулары букварьга, башха окъуу китаплагъа да киргендиле, орус тилге кечюрюлюп, «Весёлые картинки», «Мурзилка» «Работница» («Колобок» рубрикада) журналлада да басмаландыла, совет поэтлени иги назмуларындан къуралгъан «Апрельский дождь» деген китапха да киргендиле. Ол «Азбукасында» хар бир харфха назму жазып, аны окъуучу эсинде сакъларча этгенди.

Сабий чыгармачылыкны не жанрында жазса да, Вагит аны юйретуи борчун бир заманда да унутмайды. Ол кеси педагогду – Дагыстанны сыйлы устазы.

Баям, андан болур, жумушакълык, соймеклик бла бирге не ариу иш да аны кез жашын чыгъарады. Телефон бла сёлешип: «Къалай жашайса?» – деп сорсам, аны: «Къызым!» – деген къууанчы арада болган жюзле бла километрлени ётоп, отоумуа кирип келеди.

Алгъаракъда Вагитге 80 жыл толгъан эди. Сёлешгенimde, ол аны Дагыстанны уллу адамлары – халк поэтлери Магомед Ахмедов, Ахмед Джаев, къумукъ секцияны таматасы Шейит-Ханум Алишева, филология иммуланы доктору Забит Акавов, композитор Хизри Бытыргышиев да алгъышлагъанларын, анга деп байрам къурагъанларын айтхан эди.

Жыйырмагъа жуукъ китапны, аллай бир да халк ауузунда жюрюген жырны, Дагыстан сахнада салынган бир ненча драма чыгарманы автору ма аллай жумушакъ, кёрпесленмеген, кесине артык махтау излемеген адамды. Сабий адабиятны айнытханы ючюн Вагит Атаев Дагыстанны культурасыны сыйлы къуулукъчуу, Урунуу ветераны, Россейни Жазычуларыны союзундан, башха къырал органладан да кеп сыйлы къагъытха, бюсюреу сёзге, Лермонтовну эм Грибоедовну майдалларына, Мамырлыкны сакълау комитетни дипломуна да тийиш болганды.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Окъуучула бла тубешиуде.

Вагит Атаевични чыгармачылык хазнасында гитчелеге аталган назмула бла хапарла, жомакъла, лакъырдала асламдыла. Бюгюн ол Дагыстанны бек иги сабий жазычуларындан бириди. Мен аны бла «Къыртчыгъа» деген сабий журналны юсю бла танышхан эдим. Арта жуукъ билгенimde, сейирим ёсген эди: бала психологияны алай терең билген адам азды!

Жыл санына да къарамай, ол дайым жомакълары дуняны суйген кнонагъындай къалады. Аны сабийлеге аталган бир талай китабын сагъыныргъа сюеме: «Баяубай», «Баппучукъ», «Чёлпеу баш», «Кюнчук, чык!»; «Сен атанга айтма...», «Азбука», «Кошка и лепёшка», «Сабийликни къуачагъында», «Сабийле – жашауну гюллер», «Халаллыкъ»...

Бу китаплада (ала уа жый-

«Татлымса, – дегени, – сен!»
Не да ашайды анам,
«Балны, – дейди, – сой-мейме».

Мен аны къуачакъласам,
Нек татлыды, билмейме.

Мунуча гитче сюжет ызлы назмула сабийлени эслеринде тынч сакъланганлары ишексизди. Анагъа соймекликни кёрюзтген бу сегиз тизгин хар бир жаш окъуучуну да ышартыркыдыла, алай эсе уа, жюрекледе бир жарык сезим туудурулукъдула.

Вагит Атаевни чыгармачылыктын тинтгенле аны жазыуларында халк чыгармачылыкны тагыларын эслейдиле. Баям, фольклоргъа таянган, аны макъамларын хайырланган поэтле керти затла жазадыла. Бёллуулары кеп тюрлюсюню ичинде къумукълу къарындашыбызныкы былай айтылады:

Къызчыгъына анасы,
Тынчайсын деп баласы,
Шош айта эди бёллуу:
– Къарангы атханды ау,
Терезе кезледен ай
Айланады сакъ къарай,
Бёллуу, бёллуу, бёллейим,
Уллу болуп кёрейим...

Айбала уа, Айбала
Тынгылдайды бёллуугъа.
Эснесе да бир-эки,
Жукъу келмейди, керти.
Анасы уа, бек арып,
Алайлай къалды къалкып.

Анасына къызчыгъы
Шош айтады жырчыгъын:
– Терезе кезледен ай

Не заманда да балны
Суйюп ашаучума мен.
Андан болур анамы:

Жокълау

Ветеранлагъа - хурмет бла къайгырыу

Ата журтну къоруулаучусуну кюнню аллында Элбрус районну администрациясыны башчысыны къуллугъун толтурган Залиханланы Къаншаубий, аны биринчи орунбасары Афашокъланы Раиса, Тырнауазну мэри Жаппулары Руслан Уллу Ата журт урушну ветеранларында кнонакъда болгандыла. Ала бла бирге таматаланы районну жамауатын газ, суу, ток бла жалчытыу компанияланы эмда казначействону келечилери да жокълагъандыла.

Залихан улу акъсакъланы сауукъларын сурагъанды, алай ветеранланы тарыгуулары жокъ эди. Болсада ала уруш жылланы эсгергендиле, алагъа къайгырылуку ючюн ыразылыкъларын билдиргендиле, Уллу Хорлам унутлмагъаны ючюн къууан-

ганларын чертгендиле.

Уллайгъанлагъа шеф болушлукъ этген къуллукъчулагъа бу ишни андан ары да бийик даражада тамамларгъа кереклиси эсгертилгенди. Элбрус районну больница-сыны баш врачаны къуллугъун толтурган Ахкёбекланы Рустамгъа уа хар ветеранны да саулуугуна тынгылы багъаргъа, аланы битеу излемлерин юде толтурургъа кереклиси айтылганды. Ветеранлагъа саугъала да берилгендиле. Залиханланы Къаншаубий таматаланы харкюнлюк жумушларын тамамлагъанлагъа жюрек ыразылыгын билдиргенди.

Элбрус районда Уллу Ата журт урушну ветеранларына болушлукъ дайым да этиледи. Сёз ючюн, алагъа жашау журтларын

тапландырыргъа, юй кереклиси сатып алыргъа эм башха жумушлагъа ахча бюджетден тышында фондладан бёлюннгенлей турады.

Алиса ТАРИМ,
Элбрус районну жер-жерли администрациясыны пресс-службасыны таматасы.

ЭСДЕ ТУТУУ

Аны жулдузу жарык жаннганлай турлукъду

Айна... Тюрк тилде бу сөз таза, ариу, жарык деген магъананы туттады. Атталаы Жашауу кызы Бёзоланы Айнаны кыалай жашаганы, кылыгы да атына келише эдиле. Жарсыуга, кыдары уа - угъай. Ол дуниядан кеткен кюнден бери бир жыл озганды. Ол а тюнене болгъанчады.

Айнаны атасы, анасы, жуууклары, коллегалары, аны бир кере кёрюп окъуна да таньгъанлары жорек жаралары алыкъа да бителмейдиле. Ким биледи, шошайгъан да этмес...

Атталаы юйюрлеринде медицина бла кюрешген адам жокъ эди. Айна уа бешжыллыгъындан окъуна врач усталыкны алырга сыйгенин айтып турганды. Кызычык тенгери бла орамга чыгып ойнаган заманында да доктор болуучу эди. Сабийледен бирлери жыгылып, аягын, кълун сыдыртса, ачытса, олсагъат дарман жагып, байлау салыр эди. Ол заманда окъуна аны кълчуклары ол иште тап жараша эдиле.

Бир жол а бир кючюкно аягын машина малтап кетеди. Аны кёргенлей, Айна кыатына чабып барып, жанында олтуруп, аякчыгын кълонуна алып, иги кесекге дери ариу айда, жылагъан да этип, сылай эди. Бир кесектен итчик сынсыгъанын тохтатып, аякчыгын жалап башлайды. Кызычыг а, аны кесине кыты кысып, юйге алып келеди, эки таякчыкны аягына салып, байлайды, кырайды, сау этди, - деп эсгереди, биргесине кёл жылланы ёсген экиге айланган эгечи Сарбашланы Танзила.

Шолгъа жюрюп башлагъанында уа Шалде Маданият юйде төпсеу кружок ачылады. Кызы, ары да жазылып, төпсерге юйренеди. Тойда, башха кзууанчада да ол

кыарындашы Арсен бла арагъа чыккъысала, хар ким аланы ариу кымылдагъанларына асыры сукъланып кыарагъандан, кыар кыагъаргъа унутуп кыоя эдиле.

Университетни бошагъандан сора уа кеси ыразылыгы бла республикалы больницаны реанимация бёлюмоне ишлерге тохтады. Сёзсюз, кыайсы врачны борчлары да, ол анга жууапчылык бла кыараса, тынч туюлдуле, реанимация бёлюмде уа бютюнда. Кюн сайын бек ауур саусузланы келтиредиле. Айна анда ишни сайлагъанына бир адам да сейир этмегенди. Ол аны хали эди.

Бир жол ары терк болушлукъ берген машина бла жаш адамны келтиредиле. Анга окъла тийип, больницагъа жетдиригенде, халы бек осал эди. Биринчи группалы кыан керекди, аны станциядан келтиргинчи заман жокъду, дейдиле. Айна кёл сагыш эте турмай, кыанын берирге ыразылыгын билдиреди.

Аллай кезилери врачны кёл болгъандыла. Кызы ишине асыры берилгенден, сутканы ишлеп, керек болса, экинчи кюнне да кыала эди. Санавиация бла бирлеге болушлукъга жетерге тыюсе да, ол биринчи тебиреучу эди.

Кызыны жашауу алгъа турган заманы, атасы, анасы, эки кыарындашы, баш иеси, жаныча кёрген кызычыгы, сайлагъан, сыйген иши... Насыллы болур ююнчон дагыда не керекди. Юйюрню жангыз кызы, излегенин олсагъат тапхан, сёзсюз, менсинирге да болур эди.

Алай угъай. Ол уллу кёллюкден узакъ эди. Керек болса уа, тыш адамгъа кыанындан юлюш этерге угъай демеген, жууукларына, ахлуларына уа жанын берирге да хазыр эди. Аны жулдузу ёчюлгенде, адамла иги кесекге дери ийнанмай

тургандыла. Ма бюгон да ийнанмайдыла бек кёлпе.

Айна ауругъанында, аны баш иеси Руслан жетдирмеген жери кыалмагъанды. Кыайсы шахарда, кыралда кыаллай уста болгъанын эшитсе, ары элтгенди. Ажалгъа, не медет, дарман жокъду.

Врач бу хатадан кытулалмазлыгын иги биле эди. Болсада жууукларыны, ахлуларыны жюрюклерин кыйнамаз, жарытмаз ююнчон, кыалайса деп сорганнга: «Игиме, Аллах айтса, игиме», - деп кыоя эди.

Руслан бла ала артык кёл жашамагъан эселе да, насыллыла эдиле. Мени телефонумда аны юсюнден видеоролик барды. Анда суратла бир бирлерин алы-

шындыра озадыла. Ма, Айна баш иеси Руслан бла тыш кыраллада солудуа, тенгизде, Минги тауу тийресинде, жууукларыны арасында. Кыайда болсала да - бирге. Бир жерде уа ол стол артында олтуруп, сурат ишлей турды...

Бир жерде уа кызычыклары Маликачык бла да тыюгендиле. Насыллыла... Кимни кёзю тийген болур бу халал жюрюкли, чырайлы, хар неге да фахмулу, бек башы уа, кимге да болушлукъ этерге ашыгып келген тиширюну кыадарына.

Угъай, аллай инсанни жулдузу аны аты адамланы жюрюклерине алай кючлю сингнен кыадарда батар, ёчюлор амалы да жокъду. Ол кёкде бютюн ачык кёрюнеди. Андан да ол жер башында жашагъаны жарыкчыгы бла жылтады, ахшы ишлеге кёллендиреди.

Анасы Маржан да ариу тилли, акыллы, басымлы тиширюду. Ол кесини кёлсюзлюгюн башхалагъа кёргюзторге сыймегенденимде огъесе аланы халлерин бузмаз ююнчонмо, ким биледи, менича кёлпе бардыла, Уллу Аллахны оноуна не этейим, - деп, кесин кыатыландырырга кюрешеди. Юйде жангыз кеси кыалса уа, чалдишден эркинликке ычхынган чыпчык кыанаттарын кыакыганча, ол да кызыны жылаун кёлю кыангынчы этеди.

Атасы Жашаугъа, кыарындашлары Асхат бла Арсеннге уа тынчымды. Аланы жаралары ёмюрде да сынтыл болмазлыкларына бир тюрлю ишек жокъду. Алай не амал, жашау андан ары барады. Болсада Айнадан иги бла айтылган аты кыалганды. Кызычыгы Маликачык ёседди. Аладыла жюрюклерин жылытхан, жапсаргъан да затла.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

ХАПАР БЕРИУ

Къаллай кинофильмдеге кыарайдыла нальчикчиле

Нальчик шахарда бюгонлюкде кино кёргозтген беш жер барды: «Дея», «Эльбрус», «Форум», «Восток», «Галерея Синема». Алада хар бир энчи адамны жыл санына, излемине кёре тюрлю-тюрлю жанрда фильмдеге кыараргъа болушлукъду. Суратлау чыгармачылык бла кюрешген адамланы этген ишлерине багъа бичген кыыйнды: ала анга салган кыыйныны, жюрюк учуну унутуп, режиссёрну, сценаристни, анда ойнаган артистлени эниш этсенг, тюз болмаз.

Алай биз XXI ёмюрде жашай эсек да, халкыбызны энчи юйретиу институтларына, адет-тёре бла байламлы кёз кыарамларына эс бурмазгъа эркин туюлбюз. Жарсыуга, дуния демлешиулеге аталгъан, инсанни багъасын учуз этген триллерле, фантастика, кыоркчуула жанрда алыннган кинолентала шендо асдамдыла.

Бусагъатда бек сейирликке «Притяжение» деген фантастика мелодрама

туюшген «кыонакыла» халкыны ичинде жайыладыла. Ол цивилизацияны ахырымды? Огъесе бизге кыалай жашагъаныбызны юсюнден сагыш этер чакъмыды? Жигитле ол соруугъа излейдиле жууапла.

«Призрак дома Бриар» деген мистика бла байламлы кыоркчуулу триллер 2015 жылда Канадада алыннганды. Режиссёрну Шелдон Уилсонду. Сюжет ызы былайды: онжети жыл алгъа Ан-

дерсонланы юйюрлери бир кечени ичине думп болуп кыалады. Полиция келгенде, юйюно ичинде бек уллу кюреш баргъанын, кёл кыан ыз кыалгъанын кёрдиле, ёлгенлени уа тапмайдыла. Онжети жылдан сора ол юйде тогузжыллык жашчыгы бла жаш тиширюу жашап башлайды. Ала анда кёрген затла триллерни тамалы кыурайдыла.

«Три икса: мировое господство» деген америкалы боевикни режиссёрну Джи Джей Карузоду. Ксандер Кейдж атлы жаш адам, затдан кыоркыа билмеген экстремал, кеси кибикледен бир кыаумун да кыурап, Пандораны кюбюрчегин излей чыгъады. Грецианы мифлеринде аны - биринчи тиширюну - Зевсин буйругъу бла Гестет топурачуну - Зевсин суудан ишлегенди. Муну ачма деп эри Эпиметей кюбюрчек бергенди. Ол а, тэзалмай, ачханды да, анда болгъан кыыйнылыкъла дуния башына жайылгъандыла.

Кызы, кыоркчуу, башын жапханда уа, аны тюбюнде ийнануу кыалганды. Ол аны кыайтарыгъа сюеди баш жигит жери юсюне бу кыалыбала кезиуде. Аны киши да тыялыкъ туюл эди, ол Еленагъа тюемесе...

«Ловушка» Великобританияда бла Америкада Антти Йокинен алдыргъан триллерди. Юйюрю чачылып, жангы жашау башлаула деп тургъан кызы хаух фатарда тохтады. Аны иеси анга иги болгъанына кыууанып тургъанлай, жюрегине кыоркчуу киреди - ол ауругъан адам (психопат) аны ибилис оюнлары бла кыыйнап башлайды.

Святослав Подгаевский алгъан «Невеста» деген россей триллерде Настя бла Ваня бир юйор кыуаргъа умутлудула. Жаш кызыны ата-ана юйюне элтеди, кеси уа кёзден тас болады. Кызыны тегерегин кыоркчуула адамла аладыла - ала кеслерини тасхалы төрелерин этерге излейдиле. Настя насыллы болургъа болур, сау кыалса...

«Викинг» деген 2016 жылда режиссёр

Андрей Кравчук алгъан Россей кинону юсюнде кыуарачула бир акылгъа келалмайдыла: бирле аламатды дейдиле, бирсиле уа - жаратмайдыла. Ол орта ёмюрдеде Русьда князъла, бир бирге кыажу болуп, патчах тахта ююнчон кыалай кюрешгенлерини юсюнденди.

«Кредо убийцы» деген фантастиканы озган жыл Америкада бла Великобританияда режиссёр Джастин Курзель алгъанды. Кино XII-XIV ёмюрдеде жашагъан тамплиерлени - христиан,

чойют дин ордени адамларыны тудуклары бусагъатда жашагъан эр кишини ол узакъ ёмюрлеге кёчюрюп,

сорууларына ол узакъ эрттеледе жууап табаргъа излейдиле.

Нальчикде кёргозтюлген бир кыаум кинолентаны сагыннганыбыз былайдалыкыа алагъа кыараргъа жетишмеген окыучуларыбызны бу жаны бла халлары этер акыл бла. Кинотеатрларыбызда билетлени багъасы 100 сомдан 500-ге дери болгъанын да сагыннып кыояйык. Сеансла уа эрттенликде сагъат ондан башлап кече ортагъа дери барадыла. Баям, бу затха оноу этгенле кыуарачуланы излемлерине кёре сайлай болура кёргозтор затлары.

Алай киноискусствону юйретиу борчу толтуруламыды былада, триллер не боевик неге чакъырады жаш адамланы, солутамыдыла была жюрюгинги, акыллыгы да дегенча соруула тууадыла. Огъурсузлукъгъа юйретген кинематограф керекмиди бизге? XX ёмюрде, бусагъатлада да алыннган кесибизни киноларыбыздан нек кыачадыла кёргозтучючле, жаш адамла алагъа сойюп кыараргъанларын, аланы интернетде излегенлерин жашырмай тургъанда?

Кёл болмай бизни шахарда ачылгъан Киночуланы клубуну членлери - белгили режиссёр Александр Сокуров окыутхан жаш адамла алгъан кинола жюрюк таякчылыкны бла байлыкны юсюнден айтадыла, алай, жарсыуга, уллу экранла башха фильмледен толудула.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

саналады. Аны юсюнден кыралда, республикада да кёл хапар жюрюйдю. Кино Россейде быйыл алыннганды. Аны режиссёрну Фёдор Бондарчук «Чудотворец», «Воин», «Сталинград», «Белая гвардия», «Война и мир», «Адмирал» дегенча эсде кыаллыкъ тарых чыгармаланы алдыргъанды. «Притяжение» аны уллу ишлеринден бириди. Сюжет ызы: Москваны башында учуп баргъан объектни атдыргъанларында, жерге

САУЛУКЪ

Бузлауукъда жыгылмаз ючюн не амал барды

Сюеклери кимлени кыатыдыла, артыкъ бек ачымазча кыалай жыгылгырға керекди, аберигизни сындырдыгыз эсе уа - не амал?

Ма бу соруулаға Москвада ортопедия эмда травматология жаны бла биринчи шахар больницаны баш врачыны орунбасары профессор Виктор КУЗИН жууаплайды.

-Жыгылгып, башха сылтаула бла да аберилерин сындыргыянла бизге сау жылны ичинде тышгенлей турадыла. Алай кышда аллайланы саны ёседди. Сылтауу - учалап жыгылгылууду.

Олсагъат врачла!

-Кеф адамла жыгылса да, сюеклерин сындырмадыла деген кертимиди?

-Ол жомакъды. Аллайла бютюн бек ачыйдыла. Билемисиз, арт заманда адамла аз ичип тебиренгендиле да, кеф пациентлерибиз азайгандыла.

Санларында сыннган, чыкъгъан да уллайгын адамлада

терк-терк тубейди. Биринчиден, аланы сюеклери жукъарадыла (остеопороздан бла остеосклероздан), экинчиден, баш тамырлары иничгерип, кыан иги жорюмегенлей, тентирегенлей ючюн. Барысындан да кыйын а толу адамлагъады: аланы сюеклерине бек уллу ауурлукъ жетеди, аны себепли ала жыгылсалы, аякларына неда кыолларына аууп, аланы сындырадыла. Толу адам абынса окыуна аберисин ууатмай кыймайды.

-Сюегин сыннганын кыалай билирге боллукъду?

-Ол бек ачытады, кыобама дегенде уа - бютюдна. Бармакъларынгы тепдиралмайса, кёпгени да уллудан-уллу болуп барады. Ол затла болмай, хар не да тапча кёрюнсе да, кыаты жыгылгандан сора врачла барыргъа керекди. Сюекле бир-эки сагъатдан женгил жалгыашып башлайдыла, заманын оздурсанг а - кыйналып. Аягын сындыргыянны кыаны тамырла-

да юйюшюп, эркин жюрюрге кыймайды. Саусуз заманында мадар этмесе, андан ёлюп кыалыргъа окуна боллукъду.

-Сюегин сыннганга багытыну эрттеги амалы - гипс салыуу - энтта да хайырланылганлай турамыды.

-Угъай, медицинаны бу ёлюмю да терк айнып барады. Алгын биз саусузланы 5-10 процентине операция этген эсек, энди - 84 процентине. Ала уа тыз да аберисин сындыргын адам бизге келген күн этиледиле. Клиникада тургъанларыны заманы да 2,5 кереге кысхартылганды. Кёп болмай сюеклерин бек ууатханланы аякъларын, кыолларын созурургъа тышгенди, алай бла сыныкъланы жерлерине салгандыла. Бусагъатда ол амал бек аз хайырланады.

Не зат ашаргъа

игиди?

-Диета сюеклени жалгыашыу болжалларын кысхартыргъа себеплик этемиди?

-Кысхартыргъа - угъай, созаргъа уа - хау. Не кыадар терк сау болур ючюн ашны айырыргъа керекди. Ол семиз болмасын (аберигиз сынды эсе, ауурлукъгузгъа кыошулмаса игиди). Дагыда кеф этдириучю ичгиле сюеклеге хата салгъанларын тинтиуле ачыкълагъандыла.

-Ашха кыошакъла, дарманла уа сюекни кыатдыргъа болушамыдыла?

-Азыкъга кыошулгъан затланы кёплери тыюк да тиймейдиле. Бир-бир дарманла уа жарайдыла. Алай кыаты сюек сынмаз деп ышаныргъа да жарамайды. Сёз ючюн, сабийлени сюеклери жумушагыракъ болуучудула да, ала аз сынадыла. Спорт бла сабыр кюрешген абаданланы юслеринден да алай айтыргъа боллукъду. Физкультура кыаны терк айландырады, аш жарашырча этеди, аны хайырындан а сюекле жумушакъ боладыла, сыннган угъай, бюголген этедиле.

Лидия ЮДИНА.

«Аргументы и факты» газет.

Тинтиуле

Эркинликсиз орнатылгъан ларёкла кетериледиле

Алгъаракъда Нальчик шахар округну администрациясыны келечилери Ара базарны тийресинде орналгъан ларёкнү кетергендиле. Тюкенни администрациядан алгъан эркинлигини болжалы озгъандан сора кёчюргендиле.

Муниципалитетде кыурулушлагъа инспекция бардыргъан ёлюмню таматасы Батырбек Богатырёв билдиргенге кёре, жеринден тепдирилрге жарагын сатыу-алыу точкаланы салырдан алгъа администрациядан эркинлик болургъа тийишлиди. Объект кеси да белгиленген тийреде орналыргъа эмда конкурснү ётерге керекди.

Нальчик шахар округну жер-жерли администрациясыны пресс-службасы.

Дарман бла багылгъан тауукъла

Роскачествону тинтиулерине кёре, сатылгъан тауукъ этни ючден биринде антибиотикле табылгандыла. Бизни республикада да ол жаны бла болумну сюзгендиле. Роспотребнадзорну ишчилери былтыр тёрт жюзге жууукъ кыара бардыргъандыла. Сабий садлада, школада, сатыу этген, аш жарашдыргъан жерледе да болгандыла. Ведомствону Кыдарты-Малкыарда управлениисында санитар надзор ёлюмню таматасы Луиза Какваева тауукъ эт кыошулуп этилген ашлада генетика жаны бла тюрлендирген организмле, антибиотикле, радиация да ачыкъланмагъанды, дегенди.

Эсгертиу халда: тетрациклин, нитрофуран, хинолон эмда башха да бир талай дарман адамланы, кыанатыланы да жуукъган аурууладан кыоруулар ючюн хайырланадыла. Алай ол антибиотикле бла багылгъан таууар, юй кыанатлы этни кырууда ашап турургъа жарамайды, нек дегенде дарман сандан-чархдан толусунлай кетмей, жыйылып турады. Сора адам аурусса, анга антибиотикле жарамай кыаладыла.

Тауукъланы ашларына бизнесменле не кыошадыла? Ол кёплени сагъайтхан сорууду. Ахча тёлөп, эт алып, андан хайырыны орунуна саулугъуна хата салыргъа сюйгенле болмазла.

Антибиотиклери болгъан этни не татыуу, не тюрсюню, не ийиси бла ачыкъларгъа онг жокъду. Ол жумушну жаланда лабораторияда эталлыкдыла.

Быгъымсызлыкъ

Олимпийский аллеяны бузаргъа кимни кыолу кётюролгенди

Талай күн алгъа Нальчикде Олимпийский аллеяда аманлыкъчыла бедишли иш этгендиле: Оюнланы чемпионларыны эмда призёрларыны атлары жазылгъан белгилени чачып, аланы юслеринде жазыуларын кыырып, ол тийрени жарытхан чыракъланы да ууатып кетгендиле.

Бу аллея кыуралгъанлы жарым жыл окыуна болмайды, алай, жарсыгъа,

быллай кыылыкъсызлыкъ иш ючюнчю кере болады. Шахарны жер-жерли администрациясы аллеяга кыарагъанлай, аны тап халгъа келтиргенлей турады. Бу осал иш законнга келишмегенин эмда аны этгенле жууапха тартылмай кыалмазлыкъларын эсгертеди.

Нальчик шахар округну жер-жерли администрациясыны пресс-службасы.

Учхалауукъ жолга тышдюгюз эсегиз, кыоркыуусузлукъну жорукъларын сакълагъыз

Жыгылмаз ючюн

1. Аякъ кийимигизни тыз сайлагъыз - ол бийик табан болмасын, тубю уа хырты болсун.
2. Сумкагъызыны инбашыгъызга тагып жюрюгюз: кыолугъузда ол ауурлукъну бир жанына тартып, жыгыла туруп, адамгъа кесин сакълар амал бермей кыояды.
3. Кыолларыгъызын хуржунугъузда тутмагъыз.
4. Уллу-уллу атламагъыз, аякъларыгъызын сюйреп алыгъыз, учхалап ан этгенча.

Кыалай жыгылгырға керекди

1. Тентиреп тебиресегиз, олсагъат чёгерге кюрешигиз - алай этсегиз, азыракъ бийикден жыгылгырсыз эмда кесигизни да артыкъ бек ачытырыкъ туюлюсюз.
2. Жыйрылып, жаныгъызга ауаргъа кюрешигиз.
3. Жыгыла туруп кыоларыгъызын алгъа созаргъа арталыда жарамайды (билегигизни жингирикден энигесин сындырып кыоаргъа боллукъсуз. Артыгъызга да аумазгъа кюрешигиз (жан сюекжарылыргъа кыоркыуу бекюлуду).
4. Жыгылдыгъыз эсегиз, олсагъат туруп кыалмагъыз. Алгъа башыгъызын кётюрогюз, аякъларыгъызын бла кыолларыгъызын кымылдатыгъыз. Аберигиз ачытмай эсе, ёрге сюелигиз.

ФУТБОЛ

Кырымдан эки хорлам бла кыайтхандыла

26 январьдан башлап 5 февральга дери Нальчикни «Спартак» командасы Кырымда юйрениу-жарау этюу жыйылыулада тургъанды. Клуб Кипрде Футболну миллет лигасыны кубогуна кыатышыргъа керек болгъаны ючюн артха терк кыайтыргъа тышгенди.

Кырымда спартакчыла эки матч бардыргъандыла. 1 февральда бизникиле премьер-лигада ойнагъан «Кубань-2» клубну фарм-командасын 2:0 эсеп бла хорлагъандыла. Биринчи голну Багъатырланы Альберт ургъанды, ол, кыаршы команди кыоруулачуларына тынчылыкъ бермейин, топу сыйырып, аны

вратарыгъа жетдирмейин, кыабакълагъа кийиргенди. Экинчи таймда майданны онг жанындан учуп келген топу башы бла кыабакълагъа майданнга энди чыкыгъан Хасан Ахриев ашыргъанды.

Жыйылыуаны ахыр кюнунде уа ала Дондагы Ростовну клубу бла тубешгендиле. «Ростов» бусагъатда Россейни чемпионатында, Европаны кубокларында да уллу хорламлары бла белгиледи, жангыз да «Баварияны» кыытханы нени тутады.

Алай усталыкъ жаны бла уа нальчикчиле игирекдиле. Алай бла матчда эсепни Апти Ахъядов ачханды. Ол Магомед Гугуевни

саулугъуна чып тышгени ючюн берилген амалны тап хайырланалгъанды. Гугуевни орунуна чыкыгъан Хасан Ахриев а биыгы айырмалы болгъанды - ол «Спартакга» дагыда эки гол келтиргенди. Алай матч бошайлыргъа юч минут кыалгъанда «Ростовну» кыоруулачусу Халиулин бизге гол ургъанды.

Алай бла нальчикчиле эки хорлам бла кыайтхандыла. Сейирди: запаснойда тургъан Ахриев юч гол ургъанды, ким биледи, бу ахшы тёрени бузмаз ючюн, анга команданы баш кыауумуна кирирге керек да болмаз.

Виктор ШЕКЕМОВ.

